Mál sum menningar- og samskiftismiðil

Karolina Matras

karolina@flsk.fo

Hugsanin við framløguni

- Støðan í dag
- Málið sum snúningsdepil
- Hvat kann gerast øðrvísi?
- Samskipa skúlabyrjan
- Avbjóðingar
- Niðurstøða

Postmodernað áskoðan

- Børn eru dugnalig og sterk. Tey menna sína vitan saman við øðrum menniskjum

Sosialt mentanarligt ástøði

- Læring hjá børnum verður bygd upp bæði av sosiala umhvørvinum og persónligu eginleikunum

Gransking

- DPU Center for Grundskoleforskning: Lesikanningar Jan Mejding
- Verkætlan á Bornholm Jørgen Frost
- Københavns Universitet: Ábendingar um væleydnaða lesimenning Carsten Elbro
- Oslo Universitet: Fyrsta skriftmáls-menningin Bente E. Hagtvet
- Uppsala Universitet: Barnsins sjónarhorn, at skriva seg til lesing Caroline Liberg

Gransking

- Göteborgs Universitet: Ingvar Lundberg Mál og lesing, lesitilgongdir í undirvísingini
- Lunds Universitet: Ragnhild Söderbergh

  Málslig ”innkulturering” í forskúlaaldri
- Danmarks Pædagogiske Universitet: Kjeld Kjertmann Skriftmál og skúlabyrjan
- Akureyri Universitet: RósaEggertsdóttir Byrjanarlesing

Um dagsins skúla

Í Føroyum og aðrastaðni verður m.a. sagt:

- Fólkaskúlin skal tryggja, at øll ung fáa kunnleika og førleikar, sum ger tey før fyri at luttaka virkin í altjóða samfelagnum
- Allir næmingar skulu hava eina góða fakliga barlast, ið gevur teimum grundarlag fyri og hug til at fáa sær útbúgving

karolina@flsk.fo

Hvussu verður hetta gjørt?

- Við at tryggja, at børnini fáa møguleika at menna seg best møguligt í dagtilboðnum
- Við at upplýsa foreldur um týdningin av hesum og við góðum samstarvi við foreldrini
- Við at tora at seta okkum sum mál, at okkara bestu næmingar eru minst líka dugnaligir sum teir bestu aðrastaðni
- Við at hjálpa teimum veikastu at koma so langt fram í menningini sum til ber

Sosialur kapitalur

- Við at luttaka í sosialum sambondum fáa fólk lut í tilfeingi av ymsum slag
- Hetta ger, at tey lættari kunnu náa settum málum
- Skuggasíðan er, at fylgjurnar av vantandi sosialum kapitali kunnu vera stigmatisering og eksklusión
- Hvussu kunnu vit royna at fyribyrgja hesum?

Ein fyritreyt er væl ment mál

- *Child in its essence and at all times is a cultural invention*

  William Kessen

- Mál er eitt mentanarligt fyribrigdi

- Hví er væl ment mál so týdningarmikið?

Lev Vygotsky

- Vit brúka málið at hugsa, tosa og skriva við
- Vit brúka eisini málið, tá ið vit einki siga
- Við málinum skipa og tillaga vit samband okkara við onnur fólk/samfelagið
- Við málinum siga vit øðrum, hvørji vit eru og hvussu vit síggja heimin uttan um okkum
- Málið er ein partur av okkara samleika

Mikhail Bakhtin

- Nýggj vitan og fatan kann menna seg gjøgnum okkara samrøður við onnur
- Týdningurin av at skilja og lýsa møguleikarnar fyri læring í samspæli og hættum at tosa saman
- Hvussu samrøðan kann broytast frá at vera bara endurtøka og frásøgn til at gerast dialogisk og við til at byggja upp nýggja vitan

Basil Bernstein

- Bernstein setur kikaran á sambandið millum mál/málbrúk og menningarmøguleikarnar hjá børnum.
- Hansara ástøði greinar sosiologisku og sálarfrøðiligu variablarnar, sum liggja aftanfyri.
- Bernstein sær málburð sum eitt úrslit av bæði støðuni, ið barnið er í (t.d. í skúlanum) og sum eitt úrslit av sosiala grundstøðinum heimanífrá

Samband millum dagtilboð og skúla

- Gott samstarv kann fyribyrgja, at barnið fær eina vánaliga skúlabyrjan
- Ein vánalig skúlabyrjan kann oyðileggja sjálvsálitið og hugin at læra. Hetta kann eisini ávirka skúlagongd seinni í lívinum
- Tí er tað so avgerandi, at skúlabyrjanin verður so góð sum møguligt

karolina@flsk.fo

Virðisgrundarlag

Av týdningi:

- Í námsfrøðiligu tilgongdini má arbeitt verða við fakligum spurningum
- Dentur má leggjast á, at tilgongdin til undirvísingina er spælandi

Hvussu kann hetta gerast?

- Komandi lærarar og námsfrøðingar fáa neyðugan førleika at arbeiða í innskúlingini
- At teir duga at síggja mál sum eitt mentanarligt og listfrøðiligt fyribrigdi
- Pláss má gerast fyri málsligari útbreiðslu

Hvussu kann hetta gerast?

- Námsfrøðingar og lærarar kunnu seta í verk námsfrøðiligt virksemi, sum leggur upp til og gevur íblástur at royna seg og spæla við málinum
- Ásannast má, at námsfrøðiligt arbeiði við máli og málmenning eru mentanarligar tilgongdir

At arbeiða við fyri skúlaaldur

- Ljóðum
- Bókstavanøvnum
- Duga at málbera seg
- Duga at siga tvætliorð t.d. bim, ral stob

At arbeiða við fyri skúlaaldur

- Ljódligum ansni
- Seta ljóð til bókstav
- Byrja at ljóðseta orð
- Orðfeingi

Børn skulu hava loyvi at vera børn

- Eru børn ikki børn, tá ið tey læra?
- Forskúlaflokkurin má ikki vera ein skúlaflokkur, sum vit kenna skúlaflokkar í dag
- Námsfrøðingar og lærarar skulu arbeiða á jøvnum føti
- Endamálið er at fyrireika barnið, so tað lærir so væl og fær so nógvar góðar upplivingar sum til ber við sær frá síni skúlatíð

Aldur og læring

- Er talan um “tabu”, tá ið vit tosa um aldur og læring?
- Børn eru ymisk og mugu fáa tær avbjóðingar, teimum tørvar
- Tað týdningarmesta er gleðin við at læra
- Arbeiðast má við tí, sum barnið vísir áhuga fyri
- Samspæl er lyklaorðið

Samskipað skúlabyrjan

Samskipað skúlabyrjan ella innskúling merkir, at:

- Námsfrøðingarnir í frítíðarskúlanum, námsfrøðingar & lærarar í forskúlaflokkinum og lærarar í 1., 2. og 3. flokki arbeiða nær saman um fyrstu skúlaárini.
- Lærarar og námsfrøðingar koma inn í flokkarnar hjá hvørjum øðrum og næmingarnir hava ávíst tal av felags tímum

Samskipað skúlabyrjan

- Í samskipaðari innskúling er sum sagt møguleiki fyri, at námsfrøðingar og lærarar í ávísum vavi fáa møguleika at arbeiða í flokkunum hjá hvørjum øðrum.
- Hetta ger, at børnini koma at hava tey somu vaksnu rundan um seg fyrstu skúlaárini.
- Hetta ger eisini, at tað er samanhangur í dagligdegi teirra

Endamál við atliti til málmenning

- At styrkja og menna málsliga førleikan hjá barninum
- At taka barnið fyri fult í strembanini eftir at vísa, hvussu væl tað dugir at spæla, syngja, tekna, fortelja, skriva og lesa
- At ganga barninum á møti, tá ið tað hungrar eftir skriftmálsligum avbjóðingum
- At barnið verður málsliga væl fyri at skriva og lesa, tá ið tað kemur í skúla

Munnliga avbjóðingin

Gransking vísir, at eitt gott grundarlag fyri víðari læring er, tá barnið er:

- Málsliga so væl fyri, at tað kann læra at lesa
- Hevur eitt rímiliga gott orð- og hugtaksfeingi
- Hevur lært at seta virði í at hoyra eina góða søgu, barnarímu ella eitt gott ævintýr
- Hevur ljódligt ansni

Lesing

Gransking vísir, at eitt gott grundarlag fyri víðari læring er, tá barnið:

- Veit, at lisið verður frá vinstru til høgru
- Kennir nøvnini á bókstavunum
- Klárar at hoyra forljóðið í einum bókstavi

Skriving

Gransking vísir, at eitt gott grundarlag fyri víðari læring er, tá barnið:

- Dugir at lesa og skriva sítt egna navn
- Dugir at spæliskriva til egnar tekningar
- Skilur, at skrift kann brúkast til okkurt

Niðurstøða

- Skúlin eigur ikki einsamallur æruna av, at børn gerast góðir lesarar. Bert um heim og dagtilboð frammanundan hava givið børnunum gott í beinið, gerast úrslitini so góð sum gjørligt
- Við tað at børnini koma í skúla við ymsum lesi- og skriviroyndum, er tað sjálvandi ikki bert *ein* undirvísingarháttur, sum er tann besti til øll børn
- Skúlin eigur at byggja á tað, sum børnini duga og vita, tá ið tey koma í skúla. Á tann hátt fáa tey nýggja vitan, nýggjar førleikar og hug at koma víðari við lesingini og skrivingini.

Keldur

- Bakhtin M. M. (1981). *The Dialogic Imagination. Four Essays.* Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin M. M. (1998). *Spørgsmålet om talegenrane*. Bergen: Ariadne.
- Björk, M. & Liberg, C. (1999). *Veje ind i skriftsproget – sammen og på egen hånd.* København: Gyldendal.
- Borstrøm, I., Klint P. D. og Elbro, C. (1999) *Hvordan kommer børn bedst i gang med at læse?*
- Eggertsdóttir, R. Rósa: Begynderlæsning. Interaktiv undervisningsmetode i læsning. *Nationalt Videncenter for Læsning*, Nr. 1, marts 2007

Keldur

- Elbro, C. og Mejding, J.(1993). *Råd til bedre læsning*, Undervisningsministeriet.
- Elbro, C. (1996). Læs her! – Om utilstrækkelige læsefærdigheder, Undervisningsministeriet.
- Elbro, C. (2006). *Læsning og læseundervisning*. København: Gyldendal.
- Elbro, C. (2006). Hvad er læsning - og hvad bør en læseunderviser vide? Í V. Boelt & M. Jørgensen (Eds.), *Læsning. Teori og praksis* (pp. 23-38). Århus: Kvan.

Keldur

- Frost, J. & Lønnegaard, A.: *Sproglege. Praktisk og teoretisk del*, Psykologisk Forlag, 1995.
- Frost, J.: *Principper for god læseundervisning*, Psykologisk Forlag, 2002.
- Frost, J.: *Selvforstærkende strategier hos begynderlæseren*, Psykologisk Forlag, 2003.
- Hagtvet, B.: *Skriftsprogsudvikling gennem leg*, Gyldendal, 1989.
- Kessen, W. (1981). The child and other cultural inventions. Í F.S. Kessel & A.W. Siegel (Eds.), *The child and other cultural inventions (pp. 26-39). New York: Praeger.*

Keldur

- Kjertmann, Kjeld (1993): 'Skriftsprogspædagogik i skolestarten - en teoritolkning'. Í *Kognition og Pædagogik, 3(1)*. 26-34.
- Kjertmann, Kjeld (1994a): 'Det danske Sputnik-chok: En subjektiv status efter læseundersøgelsen'. Í *Psykologisk Pædagogisk Rådgivning 5-6/1994*. 346-355.
- Kjertmann, Kjeld (1994b): 'Nyt syn på tidlig læsning'. Í *Folkeskolen 50, 51, 52/1994*. 28-30.
- Kjertmann, Kjeld: *Skriftsprog og skolestart*, 1998. København. Alinea.

Keldur

- Kjertmann, K.: *Læsefærdigheder – Ikke kun en sag for skolen*, 2002.
- Liberg, C. (1997): *Sådan lærer børn at læse og skrive*, Gyldendal.
- Lundberg, I. & Herrlin, K. (2006). *Det gode læseforløb*. Odense: Alinea
- Mejding, J.: Den grimme ælling og svanerne - om danske elevers læsefærdigheder, 1994
- Mejding, J.: Læsepræstationer i relation til hjem og skole. Í *Skriften þå veggen* (red. Frost, Sletmo & Tønnessen), 1997, s. 41-67

Keldur

- Mejding, J., Egelund, N. m.fl.: Forventninger og færdigheder, 2001.
- Söderbergh, R.: (1988 (1979): *Barnets tidiga språkutveckling,* Malmö: Liber.
- Söderbergh, R. (red.) (1994): *Läsning och skrivning före skoláldern,* Child Language Research Institute, paper no 9, Lund University, Department of Linguistics.
- Ragnhild Söderberg *Legelæsning forbedrer sprogudviklingen* Dyslexia 1/2002